

Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Cezayir-i Garp*

Ottoman Cezayir-i Garp According to Muhimme Records

H.Mustafa ERAVCI**

Öz

Garb ocaklarının en önemli parçasını Cezayir bölgesi oluşturup, XVI. Asrın başından XIX. asrın ilk çeyreğine kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Osmanlı devletine bağlı salyaneli eyaletlerinden biri olan Cezayir'in Osmanlı hâkimiyetindeki bu üç asırlık süreci çeşitli nedenlere bağlı olarak birçok bilinmez beraberinde taşımaktadır. İşte bu çalışmada Mühimme defterlerine yansıyan belgeler ışığında Osmanlı dönemi Cezayir'inin yerel yönetim, asayiş, diplomasi ve askeri faaliyetleri ile ilgili konular aydınlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Cezayir, Avrupa,

Abstract:

Algeria is important part of The North African states (Garb Ocakları) Which has been under the dominion of Ottoman from the beginning of XVI th century to the first quarter of XIX th. Century. One of provincial government of Ottoman State is Algeria, has special status as vassal (salyane),. the history of Ottoman Algeria has un known because of several reasons. In this study under the the ligate of Mühimme Defters, the history of ottoman Algeria belong to regional management, security, diplomacy and army ect. Topics will be illustrated.

Keywords: Ottomans, Algeria, Europe, Mühimme, Garp Ocakları

XVI. yüzyılın başından itibaren İfrikkiye ve Mağrib'de İspanya ile Osmanlı arasındaki nüfuz mücadelesi ile Osmanlıların Batı Kuzey Afrika ile Akdeniz hâkimiyet stratejisi şekillenmeye başlamıştır. İlk olarak 1516'da Oruç Reis ve Hızır Reis (Barbaros Hayreddin Paşa) komutasındaki Türk ordusu Cezayir'e girerek buradan İspanyolları çıkarttılar. 1551'de Turgut Reis ile Trablusgarp, 1574'te de Koca Sinan Paşa ile Kılıç (Uluç) Ali Paşa komutasında Tunus alınarak Afrika'nın bütün kuzey sahillerin de Osmanlı hâkimiyetinin sağlanması ile Akdeniz Türk denizi haline gelmiştir.¹ İşte bu çalışmada 41 Mühimme Defteri taranmış olup, bunlar içerisinde konumuzla alakalı 20 Mühimme Defteri bulunup 139 hükme rastlanmıştır.² Bazı defterlerde ise garp ocakları ile ilgili hiçbir hükme rastlan-

* Makalenin Geliş Tarihi:10.10.2016, Kabul Tarihi: 30.03.2017.

** Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü
E-posta: hmeravci@hotmail.com

1 Atilla Çetin, "Garp Ocakları", *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 382-383.

2 BOA, MD, nr. 3; BOA, MD, nr. 6; BOA, MD, nr. 7; BOA, MD, nr. 9; BOA, MD, nr. 10; BOA, MD, nr. 10/1; BOA, MD, nr. 10/2; BOA, MD, nr. 12; BOA, MD, nr. 22; BOA, MD, nr. 32; BOA, MD, nr. 34/1; BOA, MD, nr. 34/2; BOA, MD, nr. 39; BOA, MD, nr. 43; BOA, MD, nr. 69; BOA, MD, nr. 82; BOA, MD, nr. 85; BOA, MD, nr. 88; BOA, MD, nr. 93; BOA, MD, nr. 95; BOA, MD, nr. 101

Garp

Akademik
Bakış

83

Cilt 10
Sayı 20
Yaz 2017

mamıştır. İncelemiş olduğumuz defterlerde tespit edilen hükümler genellikle Trablusgarp, Tunus ve Cezayir garp ocaklarına ait olup, muhteva bakımından sınıflandıracak olursak; Garp Ocaklarının İdari Yapısı ve Yerel Yöneticilerin Durumu (Görevden Alınma, Atama ve Tasarruf Değişimleri), Korsanlık ve Eşkiyalık, Asayiş, Diplomatik İlişkiler, Savaş ve Orduyla ilgili çeşitli konularda alınan kararlardan oluşmaktadır.

XVI ve XX. yüzyıllar arasında Osmanlı Devlet'i Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'dan oluşan bu üç eyalete "garp ocakları"³ adı verilmiştir. Batılı kaynaklarda ise; bu yerlere "nibayet, emaret, cumhuriyet, krallık, barbar devletler, barbar naiplikler" gibi anlamlara gelen "regence, regency, barbary regencies, states of barbary, etats barbaresgues, regence de tunisle, regencede tripoli, royaume d'Alger gibi isimler kullanılmıştır. Daha sonraki süreçte üç kıtaya hâkim olan Osmanlı Devleti Avrupa'ya açılışında önemli bir üst bölgesi olan garp ocaklarını kullanarak Akdeniz'deki Hristiyan Avrupa devletleriyle siyasi, ticari ve dini rekabetlerinde önemli bir üste sahip olmuştur. Ayrıca garp ocakları Osmanlı Devleti'nin Batı Akdeniz'deki hâkimiyetinde de önemli bir yer tutmuştur.⁴

Garp ocakları veya Mağrib Ocakları adıyla bilinen Cezayir, Trablusgarp ve Tunus Osmanlı egemenliğine girdikten sonra ilk olarak müşterek yönetilmişlerdir. Ancak daha sonraki dönemlerde ayrı ayrı yönetim tarzları oluşturularak klasik Osmanlı eyalet teşkilatı kurulmuştur. Salyaneli eyalet olarak doğrudan merkeze bağlı olan garp ocakları, daimi bir savaş bölgesi olan "Darü'l harb" bölgesinde bulunan deniz aşırı eyaletlere yeniçeri askeri ve mühimmat (gemi, savaş malzemesi, kereste, yelken, zift vb.)⁵ gönderiminde önemli bir üst

3 Kuzey Afrika'da XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin yüksek egemenliğindeki Cezayir, Tunus, Trablusgarp eyaletlerine verilen müşterek addır. Ayrıca Garp ocakları için bkz: Atilla Çetin, "Garp Ocaklarında Türk Varlığı", *Türkler IX*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.926-935; İdris Bostan, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.4, İstanbul 1994, s.59-86; Atilla Çetin, "Garp Ocakları", *DİA*, XIII, İstanbul 1996,s.382-386; K. Kreiser, "Garp Ocakları", *TA*, XVII, (1969), s.157-158; Orhan Koloğlu, "Garp Ocaklarında Anadolu Delikanlıları", *Tarih ve Toplum*, S.32, (1986), s.25-30; İbrahim Güler, "Denizli'nin XVIII. yüzyılda (Osmanlı Devletinin) Kuzey Afrika'daki Garp Ocakları ile İlişkileri", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-8 Eylül, 2006, C.I, Denizli 2007, s.200-2006; Seydi Vakkas Toprak, "Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları", *Türkiyat Mecmuası*, XXII, Bahar 2012; Nejdet Gök, "Osmanlı- Amerika İlişkilerinin Başlamasında Kuzey Afrika Ülkeleri'nin (Garp Ocakları) Etkileri ve İlk Anlaşmaların Diplomatik Açından Tahlihi", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2014, Sayı 11, s. 211-240; Brahim Bavazi, XVII ve XVIII. yüzyıllarda Garb Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ticari İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002; Hale Şıvgın Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri, Ankara, 2006, s. 1.

4 Atilla Çetin, a.g.m, s. 382-383.

5 XVI-XVII yüzyıllarda bu bölgelerden sevk edilen Gemi, savaş malzemesi, kereste, barut, yelken, zift vb. için bkz. BOA, MD, nr. 3, hk. 456; BOA, MD, nr. 6, hk.950; BOA, MD, nr. 6, hk. 1035; BOA, MD, nr. 6, hk. 1184; BOA, MD, nr. 10, s.222, hk.338; BOA, MD, nr. 12, hk.10; BOA, MD, nr. 12, hk. 405; BOA, MD, nr. 22, hk.98; BOA, MD, nr. 22, hk.99; BOA, MD, nr. 22, hk. 103; BOA,

Garp

bölgesi idi. İdari ve askeri otoritenin temsilcisi olan beylerbeyinin icra gücü önceleri merkezden gönderilen askerlerle sağlanırken, daha sonraki dönemlerde Anadolu'nun muhtelif yerlerinden, adalardan ve az sayıda da olsa Rumeli'den devşirilip gönderilen Türk askerleriyle sağlanmıştır.⁶

Yine garp ocaklarındaki askerlerin kendi meselelerini ve çıkarlarını korumak amacıyla kurdukları Paşa Divanı, "Ağa" veya "Yeniçeri Divanları" birer danışma meclisi niteliğindeydi. Ayrıca Paşa Kapısı denilen yer, eyalet beylerbeyinin resmi konağıydı. Bunlar dışında hazineci, mühürdar, başağa, yalı vekilharıcı, tersane emini vb. gibi birçok idari, mali ve bahri görevliler de garp ocaklarında yer almaktaydı. Birer deniz devleti olan garp ocaklarında "reis taifesi" de önemli bir yer tutmaktaydı. Bunlar uzun sahillerin korunması ve deniz savaşlarında görevli olan üst düzey komutanlardı. Ancak daha sonraki dönemlerde başta yeniçeriler olmakla beraber reis taifesi ve levendler klasik Beylerbeyilik sistemine son vererek başta "Dayılık"⁷ yönetimi olmak üzere birçok yeni yönetim sistemleri oluşturmuşlardır.⁸

a-Osmanlı Döneminde Cezayir-i Garp Ocaklarının İdari Yapısı ve Yerel Yöneticilerin Durumu (Görevden Alınma, Atama ve Tasarruf Değişimleri)

Garp ocaklarının en önemlisi ve ünlüsü "Cezayir-i Garp" veya "Sultan Cezayir" olarak da anılan Cezayir idi.⁹ Ege ve Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerinde bulunan, Barbaros kardeşlerin (Oruç ve Hızır reisler), Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı himayesine girmeleriyle, Cezayir'de Osmanlı hâkimiyet mücadelesi başlamıştır. 1516'da Cezayir'den gelen bir heyetin İspanyollar'a karşı kendilerinden yardım istemeleri üzerine Cezayir şehri ve onun batısındaki Şerşel'i ele geçirdiler. Arkasından 1519'da Yavuz Sultan Selim'in "Hayreddin" lakabıyla andığı Hızır Reis'i Cezayir hâkimi olarak ataması, yeniçeri ve topçulardan oluşan 2000 kişilik yardımcı birlik, savaş malzemeleri ve gemi levazımata göndermesiyle, Cezayir'de Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Böylece hutbe padişah adına okunmuştur. 1534 yılında ise; Hayreddin Paşa'ya padişah tarafından, Cezayir Beylerbeyi payesi verilerek, Hayreddin Paşa Osmanlı donanmasının başına getirilmiştir.¹⁰

Cezayir garp ocağı üç asır Türk hâkimiyetinde kaldığı dönemde dört farklı yönetim şekliyle yönetilmiştir. Bunlar; Beylerbeyiler Devri (1518- 1587);

MD, nr. 22, hk. 104; BOA, MD, nr. 34, hk. 441; BOA, MD, nr.34/2, hk. 238 vb..

- 6 Atilla Çetin, "Garp Ocaklarında Türk Varlığı", *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 926-927.
- 7 Dayılar için bkz. Mehmed Maksudoğlu, "Dayı", *DİA*, IX, İstanbul 1996, s.54; Mehmet Maksudoğlu, "Tunus'ta Dayıların Ortaya Çıkışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/1, s.189-219; Mehmet Maksudoğlu, "Tunus'ta Hâkimiyetin Dayılardan Beylere Geçışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV, Ankara 1967, s. 173-186.
- 8 Atilla Çetin, a.g.m, s.927.
- 9 Atilla Çetin, a.g.m, s.927
- 10 Kemal Kahraman, "Cezayir", *DİA*, VII, İstanbul 1996, s.486; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Ankara 1994, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.366.

Garp

Akademik
Bakış

85

Cilt 10
Sayı 20
Yaz 2017

Paşalar Devri (1587-1659); Ağalar Devri (1659-1671); Dayılar Devri (1671-1830) olmaktadır.¹¹ Türk hâkimiyetindeki Cezayir, Kuzey Afrika'da garp ocakları adı verilen bir sistemin parçasıydı. Nüfusu 15- 20000'i geçmeyen askeri bir aristok-rasiye sahip olan bu ocağın askeri yapısının bir kısmını Aydın, İzmir, Manisa, Muğla gibi Batı Anadolu yörelerinden toprağını çeşitli sebeplerle terk eden ve çiftbozan yapan köylü sınıfından gemiciler, Anadolu kıyılarından devşirilen Türk çocukları, esir vb. kişiler oluşturmaktaydı. Bunlar askeri ocaklarda disiplinli bir şekilde yetiştirilirdi. Yetenekli olanlar en üst düzey makamlara dahi çıkabilirlerdi.¹²

Garp ocakları genel olarak yarı bağımsız bir yönetime sahipti. Merkezden gönderilen beylerbeyi ya da vali padişaha tabi olmakla beraber bağımsız hareket edebiliyorlardı. Garp ocakları içinde en güç kontrol edileni Cezayir'di. Burada hükümetin ve valilerin hükmü askerlere geçmiyordu. Bu durum beylerbeyi Dönemi'nde (1518-1587) bir nebze de olsa bastırıldı. Özellikle Barbaros'un üvey oğlu Hasan Paşa (1544-1552) döneminde kurulan otorite beylerbeyi döneminin son valisi olan Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa zamanında (1568- 1587) daha da artırıldı. Bu dönemde İstanbul- Cezayir arasındaki bağlar oldukça güçlendirilse de sonraları tekrar bozulmuştur.¹³

Bu durum karşısında padişah Afrika'da kendilerini temsil etmek üzere 3 seneliğine paşalar göndermeye başladı. Böylece 1587'de Cezayir'de Paşalar Devri başladı. Ancak gönderilen paşalar zamanla servet toplamaya başladılar ve otoriteyi tanımadılar. Bu vaziyet ise korsanlık faaliyetlerinin artmasına sebep oldu. Valilerin görevi ise; sadece bir takım protokolleri yerine getirmek ve sarayda oturmaktan ibaret kaldı. Ancak XVII. asrın ortalarında vuku bulan bir askeri isyan ağaları iktidara getirdi ve "Ağalar Devri" başladı. Ağalar devri bir karışıklık ve anarşi devri oldu; Ağalardan hiçbiri rahat döşeginde ölmediler. Ağalar devrinden sonra Tunus'ta başlayan "Dayılık Devri"nin Cezayir'e sıçramasıyla Cezayir'de dayılık devri (1659-1671) başladı. Artık Osmanlı hükümrânlığı, yeni dayılara hil'at ve ferman göndermekten ibaret kalmıştır.¹⁴

Bu arada dayılar yapmış oldukları korsanlık faaliyetleri ile Cezayirli'leri zengin etmişlerdir. Ancak daha sonraları büyük Avrupa Devletleri'nin devriye gemileri ve bahri nümâyişleri nedeniyle korsanlık artık hazineyi besleyemez duruma gelmiştir. Dayılar da yerli ahaliden ağır vergiler almaya başladılar. Ve gittikçe artan vergiler neticesinde halk Yahudiler'den yardım istemeye mecbur olmuştur. XVIII. asrın sonunda Naphtali Busnach'ın ve "Yahudiler kralı" Joseph

11 G. Yver, "Cezayir", *İA*, Cilt III, İstanbul 1977, Milli Eğitim Basımevi, s.137.

12 Kemal Kahraman, a.g.m, s.487.

13 Kemal Kahraman, a.g.m, s.487.

14 G. Yver, a.g.m, s.137-138; Kemal Kahraman, a.g.m, s.487.

Bacri'nin nail oldukları bir hareketle 1805'te kanlı bir isyan başlamış, bu isyan sonucunda güçleri azalan dayılar gittikçe zayıflama yoluna girmişlerdir.¹⁵

Gün geçtikçe askeri gücü azalan Cezayir garp ocağında dayılar keyfe göre nasb ve azl ediliyordu. 1671 yılından 1830 yılına kadar arka arkaya gelen 28 dayıdan 14'ü katledilmişti.¹⁶ Cezayir'in bu zayıf durumu, Osmanlı Devleti'nin 1828-1829'da Osmanlı- Rus savaşını kaybetmesi ve Yunan İsyanı¹⁷ neticesinde İngiltere ile Rusya'nın müttefik olmaları gibi sebepler neticesinde Fransa, Cezayir'i ele geçirmek için harekete geçti. Çünkü Fransa açık denizlerde İngiltere'ye karşı kaybettiği gücünü burada kazanmak istiyordu. Cezayir'i ele geçirirse Batı Akdeniz'de sömürge elde edecek ve İngiltere karşısında Akdeniz'deki üstünlüğü ele geçirerek Akdeniz ticaretinden büyük bir pay alacaktı. Bu ortamda Cezayir dayısı olan İzmirli Hüseyin Paşa Fransa'nın bu emeline adeta bir ortam hazırladı. Direktuva dönemi Fransız hükümeti, Bacri ve Bunsak adlı iki Cezayirli Yahudi tüccardan 5 milyon frank borç para ve bir miktar hububat almış, Fransa ise krallık idaresine geçince bu borcu ödemek istememiştir. Bunun üzerine Dayı Hüseyin Paşa bu borç karşılığında bazı Fransız gemilerine el koydu. Bu gerginlik gittikçe arttı. Fransa 1830 yılında Cezayir'i kuşattı ve Cezayir Osmanlı Devleti'nin elinden çıktı.¹⁸

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki önemli bir üst bölgesi olan garp ocaklarının idari yapısı imparatorluğun diğer eyaletlerine nazaran farklı olmuştur. Genellikle salyaneli¹⁹ ve müstesna eyaletler olarak yönetilen garp ocaklarının vergi yükümlülükleri de diğer eyaletlerden farklı olmaktaydı. Bu farklılıklar; Coğrafi bakımdan merkeze uzak olmaları, özel şartları, halkın kısmen göçebe ve aşiretler halinde olması, mezhep farklılıkları, Hıristiyan ülkelerle savaş durumu vb. sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Osmanlı padişahının hâkimiyeti garp ocaklarında her zaman geçerli idi ve sultan aynı zamanda halife olarak bütün Müslümanlar nezdinde itibar sahibiydi.²⁰ Buralarda hutbe Osmanlı sultanı adına okunurdu.²¹ Beylerbeyi veya paşalar daha sonra da dayılar

15 G. Yver, a.g.m, s.138.

16 G. Yver, a.g.m, s.138.

17 Ayrıca Yunan isyanı için bkz. Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s.76-80.

18 Kemal Kahraman, a.g.m, s. 488-489; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Ankara 1994, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 362-390.

19 Salyâneli Eyalet: Salyâne yani hasılatı yıllık olarak verilen eyaletlerdir. Bunlara müstesna eyalet, havas-ı vüzerada denilirdi. Bir yıllık gelirden mahalli memurlar (Beylerbeyi, Sancakbeyi vb..) ile memleketin inzibatını temin eden askerlerin maaşları verildikten sonra kalanı merkezi hükümete gönderilen eyaletlerdir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: III, MEB Yayınları, İstanbul 1983, s.111-112.

20 Atilla Çetin, "Garp Ocakları", *DİA*, s.383-384.

21 BOA, MD, nr. 3 hk.565; Cezayir Beylerbeyi Kılıç Ali'ye: Fas fethinde hizmeti olan Ramazan Paşa'ya ve hutbeyi Osmanlı adına okutan Fas hâkimi Abdülmelik'e gönderilen hilatın kendilerine ulaştırılması hakkında (13 Ra 984.)

sadece bu eyaletlerin yöneticileri değil aynı zamanda oralarda sultanın temsilcileri idiler. Beylerbeyi veya dayılar sivil ve askeri yöneticinin başıydı.²² Garp ocaklarının yöneticileri olan beylerbeyleri genellikle merkezden fermanla tayin edilirdi. Görev süreleri bittiğinde veya uzatıldığında başka bir yere tayin edildiğinde, merkezden tekrar ferman gönderilirdi.²³ Garp ocaklarının en üst düzey yöneticileri olan Beylerbeyi bölgenin asayiş, huzur ve güvenliğinden sorumlu olmaktadır. Beylerbeyleri, ona yardım eden diğer beylerin bölgede göstermiş oldukları başarılarından dolayı merkez tarafından takdir edilip ödüllendirilirken²⁴ herhangi bir hatası, ihmalkârlığı veya görevi suiistimal ettiği ve emrindeki kişilerin suiistimal yaptıkları görüldüğünde de derhal uyarılırdı.²⁵

Beylerbeyinin yanında idari işlerin yürütüldüğü divan adı verilen eyalet meclisleri de bulunmaktaydı. Eyalet meclislerinin kendi üyeleri arasından seçtikleri başkana ise “dayı” denilirdi. Yine bu eyaletlerin güvenliğini sağlamak üzere görevlendirilen Yeniçeri Ağası ve reis taifesi de idari yapıda yer alan kişilerdi.²⁶

Ocakların idaresinde paşa divanı, yeniçeri ağasının başkanlığında ağa veya yeniçeri divanı önemli görevler yapardı. Öte yandan çeşitli esnaf teşekkülleri ve onların eminleri de bulunmaktaydı.²⁷ Zamanla garp ocaklarında beylerbeyi idaresi zayıflamaya başladı. Bunun sebebi Beylerbeyilerin kısa müddetlerle sık sık değiştirilmiş olması ve yeni tayin olunan Beylerbeyilerin duruma gereği gibi hâkim olamamalarından kaynaklanmaktaydı. Bu durum yeniçerilerin kendilerine doğrudan doğruya bağlı bulunduğu başbuğların yani bölükbaşlarının nüfuzunun artmasına neden oldu. Böylece garp ocaklarındaki idari yapının beylerbeyinden dayılara geçişinin ilk harekâtı Tunus garp ocağında ortaya çıktı. Tunus'ta başlayan “dayılık” idaresi daha sonraki süreçte Cezayir'e sıçramıştır. Tunus'ta olduğu gibi Cezayir'de de denizciler duruma hâkim olarak 1671 yılında başlayıp 1830 yılına kadar sürecek olan “dayılık devrini” başlattılar. İlk başta meclis tarafından hayat boyunca atanan dayılar daha sonraki süreçte ocak içinden seçilmeye başlandılar. Dayılar geniş yetkilere sahipti. Kendilerine ordu, donanma, vergi, asayiş, adliye, işlerinde yardımcı olmak şartıyla 5 üyeden oluşan bir dayı divanı verilmişti. Divana “divan-ı guzat” da denilirdi.

22 Atilla Çetin, a.g.m, s.384

23 BOA, MD, nr. 7, hk.7, 1613; Cezayir Beylerbeyisine ve Kapudan Paşaya hüküm ki: Rodos Beyi olub Trablusgarp Beylerbeyine tayin edilen Yahya Bey'in bir an önce görevinin başına geçmesi; BOA, MD, nr. 7, hk.1614: Cezayir Beylerbeyisine hüküm ki: Cezayir-i Garp Beylerbeyiliğine tayin olunan Trablus Beylerbeyi Ali Bey'in acilen Cezayir'e gönderilmesi ile ilgili hüküm.

24 BOA, MD, nr. 3, hk. 536; BOA, MD, nr. 3, hk. 565; BOA, MD, nr.12, hk. 1088.

25 Cezayir Garb beylerbeyisine hükümki; Cezayir-i Garbda sancak tevcih oluan beylerin devlete vermesi gereken berat resimleriyle miraların çavuş ve kapuculara vermeleri gereken resimlerin toplanıp ayrı keselere konularak gönderilmesi; BOA, MD, nr. 12, hk. 1034; BOA, MD, nr. 22, hk. 163; BOA, MD, nr. 34, hk. 361; BOA, MD, nr. 39, hk. 68; BOA, MD, nr. 39, hk. 70; BOA, MD, nr. 39, hk. 192; BOA, MD, nr. 43, hk. 57; BOA, MD, nr. 93, hk. 242

26 Mehmed Maksudoğlu, “Dayı”, *DİA*, IX, İstanbul 1996, s.54.

27 Atilla Çetin, “Garp Ocakları”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s.383-384.

Divan üyeleri, mali işlere bakan hazineci, ordu kumandanı olan ordugâh ağası, denizcilik işlerinden sorumlu vekilharç, beytûmalci ve vergi tahsiline memur “hocatü'l- havl” den oluşmaktaydı. Divan kâtipliklerini dört divan hocası yapmaktaydı. Şer’i mahkemeler ise; biri Hanefi, diğeri Maliki mezhebine mensup iki müftü tarafından yürütülmekteydi. Dayılar “solak” adı verilen muhafızlar tarafından korunurdu ve Cezayir’de Cenine Sarayı’nda otururdu. Dayıların memuriyet aidatı, konsolos ve sancak beyi aidatı, hediyeler, müsadere ve para cezaları, esir ticareti ve korsanlardan alınan hisseler gibi önemli gelir kaynakları vardı. Azl edilen veya öldürülen dayının malına el konurdu.²⁸

b-Cezayir-i Garp’da Asayiş

Garp ocaklarında yaygın olarak görülen konulardan biri de asayiş meselesiydi. Merkezden uzakta salyaneli olarak yönetilen garp ocaklarında zaman dâhilinde halk içinde bir takım olumsuzluklar yaşanmaya başlanmış ve bunların boyutları artınca da merkez tarafından konuyla alakalı hükümler gönderilmiştir.²⁹³⁰

Yine merkez tarafından zamanla memleketin korunması, halkın emniyet ve refahının sağlanması amacıyla bazı zaman aralıklarında Cezayir Beylerbeyiliğine hüküm gönderilmiştir.³¹ Mesela; Cezayir beylerbeyisine ve Molova kadısına gönderilen hüküm dâhilinde Molova’da kayıp ve telef olan çeşitli aletlerden kimin sorumlu olduğunun araştırılıp merkeze bildirilmesi istenmiştir.³² Yine Cezayir beylerbeyisine Limni kadısı ve Ballu Kasrı dizdarına gönderilen hükümde ise Hisar-eri Murat’ın oğlu Memi’nin halka zulm ettiği konusundaki şikâyetler üzerine konunun araştırılıp zulmü varsa gerekli şekilde cezalandırılması istenmiştir.³³ Cezayir beylerbeyine gönderilen bir başka hükümde ise, Bergama, Ayazmand ve Midilli’de kadı iken iltizamla Midilli nazırı olan Gaban oğlu Mehmed’in halka yaptığı zulüm ve eziyetten dolayı teftiş edilmesi söylenmiştir.³⁴ Bazen de bölgede devletin askeri temsilcisi olan Yeniçerilerin de kimi zaman halka bir takım zorbalıklar yaptıkları belgelerde görülmektedir.³⁵

c-Askeri ve Ordu ile İlgili Gönderilen Hükümler

XVI ve XVIII. yüzyıllarda Garp Ocaklarına gönderilen hükümler içerisinde nite-lik ve nicelik bakımından önemli bir yer tutan hüküm ise askeri ve ordu ile ilgili olanlardır. Bu hükümler muhteva bakımından bölgenin ihtiyacı olan asker ve savaş malzemelerinin tedariki, bölgedeki askerlerin yürüyüş düzeni, bölgeye tayin edilen askerlerin istihdam edilmeleri, tımar ve zeamet arzlarının yapıl-mamaları vb. gibi birçok konulardaki hükümleri içermektedir.

28 Kemal Kahraman, “Cezayir”, *DİA*, Cilt VII, İstanbul 1993, s.487.

29 BOA, MD, nr. 6, hk.76.

30 BOA, MD, nr. 6, hk. 212; BOA, MD, nr.6, hk.389.

31 BOA, MD, nr. 10, hk.266.

32 BOA, MD, nr. 34, hk. 405.

33 BOA, MD, nr. 34, hk. 378.

34 BOA, MD, nr. 34, hk. 289.

35 BOA, MD, nr. 34, hk. 237.

Garp

Akademik
Bakış

89

Cilt 10
Sayı 20
Yaz 2017

Örneğin 1576 yılında Cezayir garp beylerbeyine gönderilen hükümde ise; havas-ı hümayundan kimseye tımar ve zeamet verilmemesi belirtilmiştir.³⁶ Gönderilen hükümlerden bazıları ise; garp ocaklarındaki kalelere asker temini ve bu bölgedeki bazı kalelerin fethi esnasında yapılması gereken yardımları içermektedir. Mesela, Cezayir beylerbeyine ve Lapseki kadısına gönderilen hükümde, Sultaniye Kalesi'ne cebeci, yaycı ve okçu olarak tayin olunanların top hizmetinde istihdam edilmeleri istenmiştir.³⁷ Ayrıca Tunus beylerbeyine gönderilen bir hükümde de Mafsa Kalesi'nin ele geçirilmesi sürecinde Trablus beylerbeyine yardım edilmesi istenmektedir.³⁸

Yine Trablusgarp beylerbeyisine gönderilen bir diğer hükümde ise deraya açılacak olan Cezayir beylerbeyi Kaptan-ı Ali Paşa'dan gelecek haber dâhilinde ellerindeki gemi ve askerlerle yanlarında olmaları söylenmiştir.³⁹ Mühimme defterlerindeki bu hükümlerin yanı sıra bölgede lazım gelen kalelerin tedarik ve inşası, ayrıca kale içindeki askerlerin durumu konusunda da hükümler gönderilmiştir. Konuyla alakalı Mizistre beyine gönderilen hükümde Cezayir Beylerbeyi Ali Paşa geldiğinde onunla beraber bir kale inşa etmeleri ve kalenin muhafazası içinde yüz elli hisar erinin görevlendirilmesi⁴⁰ belirtilmiş ve arkasından gönderilen bir diğer hükümde ise Cezayir Beylerbeyi Kaptan Paşa emrinde, deniz seferi için hazırlıklı olmaları istenmiştir.⁴¹ Yine bölgedeki kaleler hakkında gönderilen diğer hükümler ise; kalelerde görevli askerlerin görevlerini tam bir şekilde yapmaları ve bu konuda asla taviz vermemelerini içeren uyarıcı mahiyetteki hükümlerdir.

Bu konuyla ilgili Cezayir Beylerbeyine gönderilen hükümde Kilitbahır Kalesi'nde görevli olan askerlerin nöbetlerini kendileri tutmayıp yerlerine başkalarını gönderdikleri tespit edilmiş ve bu konuda komutanlarına gerekli tembihlerin yapılması istenmiştir.⁴² Yine Cezayir Beylerbeyine gönderilen bir başka hükümde ise; Yemen Adası'ndaki kale muhafızlarının kalede oturmayıp kendi hallerinde gezdikleri bildirilmiş bunun üzerine yoklama yapıp olmayanların da gediklerinin alınarak başkalarına verilmesi söylenmiştir.⁴³

Bununla birlikte Osmanlı Devlet'i daimi bir savaş bölgesi olan "Darü'l harp" bölgesinde bulunan bu denizaşırı eyaletlere yeniçeri askeri ve mühimmat (gemi, savaş malzemesi, kereste, yelken peksimet zift vb.) göndermekteydi.⁴⁴ Bu konuyla ilgili olan hükümlerden bazıları ise şunlardır; Vezir Mustafa

36 BOA, MD, nr.3, hk.866.

37 BOA, MD, nr.3, hk. 456.

38 BOA, MD, nr.3, hk.858.

39 BOA, MD, nr.7, hk. 1436; BOA, MD, nr.7, hk. 1472.

40 BOA, MD, nr.34, hk.441.

41 BOA, MD, nr.34/2, hk.8.

42 BOA, MD, nr.34/2, hk.164.

43 BOA, MD, nr.34/2, hk. 209.

44 Atilla Çetin, "Garp Ocaklarında Türk Varlığı", *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 926.

Garp

Paşa'ya gönderilen hükümde, Cezayir-i Garp Beylerbeyi Turgut'a, derya seferinden sonra kalan baruttan 200 kantar verilmesi istenirken⁴⁵ Akdeniz yalısındaki kadılardan da Mağrib Trablusu Beylerbeyine bedeli karşılığında peksimet verilmesi istenmiştir.⁴⁶ Mağrib Trablusu beylerbeyisine gönderilen bir diğer hükümde ise halkın refah ve huzurunun sağlanması, sınır boylarından alınan haberlerin merkeze gönderilmesi, Preveze ve İnebahtı için gerekli olan kerestenin gönderilmesi söylenmiştir.⁴⁷

Osmanlı Devleti'nde önemli bir üst bölgesi olan garp ocakları ayrıca imparatorluğun Avrupa'ya açılan kapılarını oluşturmaktaydı. Bunun için Osmanlı Devlet'i bu bölgelere gereken önemi fazlasıyla vermektedir. Özellikle askeri alanda bölgedeki garp ocaklarının güçlerini kullanma konularında birbirleriyle irtibat halinde olmalarını sağlamak amacıyla payitahta büyük bir görev düşmüştür. Adeta birer kordine merkezi gibi çalışan imparatorluk XVI. ve XVIII. yüzyıllarda bölgede vuku bulan deniz savaşlarında Osmanlı Devleti'nin galip gelmesinde (garp ocakları) önemli bir rol üstlenmiştir. Özellikle bu yüzyıl dilimi dâhilinde bölgeye gönderilen hükümler bunun en güzel örnekleridir. Örneğin; Vezir Pertev Paşa'ya gönderilen hüküm dâhilinde; Cezayir Garp Ocağı beylerbeyisi Ali Paşa'nın yanındaki gemileriyle hazır olduğunu bildirmiş olmakla birlikte Pertev Paşa'dan donanmanın nerede, nasıl olduğu, Kıbrıs'tan gelecek gemilerin gelip gelmediği ve düşmanın durumu hakkında bilgi istenmiştir. Ayrıca Mağrib Trablus Beylerbeyi Cafer Paşa'nın da Kayrevan, Marastır ve Susan tarafından hazır olduğunu söyleyerek payitaht adeta birer kordine merkezi gibi görev üstlenmiştir.⁴⁸ Garp ocaklarının deniz savaşlarında kordineli bir şekilde birbirlerine yardım etmeleri ve zaferle taçlandırmaları imparatorluğun gözünden kaçmamış beylerbeyleri padişah tarafından mükâfatlandırmıştır.⁴⁹

d- Cezayir-i Garp Yöneticilerinin Avrupa devletleri ile Diplomatik İlişkileri

Cezayir Garp Ocakları ile diplomatik ilişkiler genellikle Akdeniz coğrafyasında gemileriyle ticaret yapan, Fransız, Portekiz, İspanyol devletleri arasında yaşanmıştır. XVI. yüzyıl sonlarında garp ocaklarında, Batı Akdeniz'de ve Atlas Okyanusu'nda korsanlık hareketlerinin artmasıyla birlikte, İngiltere, Fransa ve Venedik gibi devletlere ait büyük tüccar gemiler zor anlar yaşamıştır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti'nden yardım alınarak ticaret gemilerini korumaları istenmiştir.⁵⁰ Bu konudaki ilk diplomatik ilişkiler ise Fransa ile yaşanmıştır. İngiltere ise düşmanları olan İspanyollar'a karşı kendi ülkelerine yardımcı

45 BOA, MD, nr.6, hk. 950.

46 BOA, MD, nr.6, hk. 1184.

47 BOA, MD, nr.22, hk. 98.

48 BOA, MD, nr.12, hk. 518.

49 BOA, MD, nr.12, hk.1088; Cezayir-i garp Beylerbeyi Kılıç Ali Paşa'nın kaptan paşalığına getirilmesi gibi.

50 İdris Bostan, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 4, İstanbul 1994, s. 59-60.

Garp

Akademik
Bakış

91

Cilt 10
Sayı 20
Yaz 2017

olacak tek devletin Osmanlı İmparatorluğu olduğunu düşünmekteydi. Ayrıca Kuzey Afrika sahillerindeki garp ocaklarından dolayı ticaret yapmayı devam ettirmektedir. Çünkü bu coğrafyadaki yapılan ticaret çok karlıydı. Bu yüzden de buraları terk edemiyorlardı. İngiliz tüccarları garp ocaklarına çeşitli kurşun, barut ve baharat satıyor, karşılığında da limon, portakal vb. ürünler alıyorlardı.⁵¹ Keza diğer devletler de aynı durumda olmalarından dolayı Osmanlı Devlet'i ile iyi ilişkiler kurarak ticaret güvenliği konusunda destek beklemişlerdir. Mesela Trablusgarp beylerbeyine gönderilen hükümde Venedik balyosunun işlerine karışılmaması belirtilmiş ve karışanların da uzaklaştırılması istenmiştir.⁵² Bu devletlerin Osmanlı ile olan iyi ilişkileri kimi zaman ise kötüye gitmiştir. Hatta bu devletlerden bazıları birlik olarak Osmanlı Devleti himayesindeki garp ocaklarına saldırmışlardır. Örneğin; Cezayir beylerbeyine gönderilen bir hükümde şunlar belirtilmektedir; Düşman tarafından gelen casuslarla düşmanın birlik içinde olduğunu, büyük bir donanma oluşturma çabasına girdiğini, Papa ile İspanya ve Portekiz krallarının birlik olup Venediklere destek verdikleri bildirilmiştir. Bu durum karşısında Cezayir Beylerbeyi ile Kıbrıs'a gönderilen gemilerin gerekli silah ve mühimmatla deryaya açılıp düşman gemilerinin geçmesinin önlenmesi istenmiştir.⁵³ Tüm bu bilgiler çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin garp ocakları üzerinden Akdeniz'deki hâkimiyeti diğer devletlerle olan ilişkileri kimi zaman ticari kaygılarla iyi niyetli olurken kimi zaman da Osmanlı Devleti'nin buradaki varlığını yok etmeye yönelik olmuştur.

Osmanlı Devleti için XVI. yüzyıldan XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar Akdeniz'deki önemli bir hâkimiyet göstergesi olan Garp Ocakları (Tunus, Cezayir, Trablusgarp eyaleti), İmparatorluğun bu bölgeden Avrupa'ya açılışında önemli bir üst bölgesiydi. Ayrıca ileri bir karakol özelliğini içinde bulunduran bu üç eyalet gerek ekonomik bakımdan gerekse askeri bakımdan Avrupa'nın birçok devleti ile iyi ilişkiler kurulmasına vesile olmuştur. Bazen de Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyeti yok edilmek istenmişti. Mühimme defterlerinde geçen bazı hükümlere göre Avrupalı (İngiliz, Portekiz, İspanyol, Venedik, Fransa) devletlerin Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetini sonlandırıp buradaki ticaret ağlarını ele geçirmek için bazen güçlerini birleştirdikleri görülmektedir. Bu konuda İspanya Portekiz ve Venedik'in yapmış olduğu işbirliğinin ana gayesi Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetinin göstergesi olan garp ocaklarını ele geçirecek buradaki ticaret ağlarının tamamına hâkim olmak isteğidir, lakin mühimme defterlerinde hükümler bu devletlerin emeline ulaşamadığını göstermektedir.⁵⁴

Garp Ocakları imparatorluğun hazinesine de önemli katkılar sunmaktaydı. Özellikle belli zamanlarda Garp Ocaklarından gönderilen yıllık gelir ve

51 İdris Bostan, a.g.m, s. 65-68.

52 BOA, MD, nr. 7, hk. 2341.

53 BOA, MD, nr.12, hk.211; BOA, MD, nr. 12, hk.394.

54 BOA, MD, nr. 7, hk.1834; BOA, MD, nr. 9, hk.256; BOA, MD, nr.12, hk.211; BOA, MD, nr.12, hk. 394.

hediyeler bunun en güzel örnekleriydi. Ayrıca Akdeniz’de önceleri hüküm süren Malta korsanlarının faaliyetlerini de minimize etmişlerdi. Böylece Osmanlı Devleti’ne üç kıta olma özelliği veren garp ocakları (Cezayir, Tunus, Trablusgarp) imparatorluğun Asya ve Avrupa’daki varlığından sonra önemli bir hâkimiyetinin de Kuzey Afrika’da oluşmasını sağlamıştı.

SONUÇ

1516’da Cezayir’in Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle İmparatorluğun Kuzey Afrika batı ucundaki ilk hâkimiyeti sağlanmıştı. İlk zamanlarda Cezayir-i garp merkezden atanan Beylerbeylikleri tarafından yönetilirken zaman dâhilinde idari yönetim, paşalara, ağalara ve daha sonraki süreçte de bölgede askeri gücü ellerinde bulunduran dayıların eline geçmiştir. Cezayir uzak eyaletlerden olmasına rağmen Osmanlı Devleti’i bu bölgedeki yerel sıkıntıları kısa sürede çözmüştür.

Osmanlı Devleti’nin Akdeniz’deki önemli bir üstü ve İmparatorluğun Avrupa’ya açılışında da ileri bir karakol olma özelliği gösteren Cezayir-i garp sayesinde payitaht Avrupa devletleri ile yakın ilişki içine girmiştir. Özellikle bu bölgede aktif ticaret sürdüren devletlerin (Portekiz, İspanya, Venedik, Fransa, İngiltere vb.) korsanlara karşı Osmanlı Devleti’nden yardım ve güvenlik istemeleri devletlerarasındaki diplomatik ilişkileri güçlendirmiştir. Bölgenin önemli bir geçim kaynağı olan korsanlık faaliyetleri ilk zamanlarda Malta korsanlarının kontrolü altındayken, Osmanlı Devleti’nin bölge coğrafyasına hâkim olmasıyla, garp ocaklarının kontrol altına geçmesi, Osmanlı Devleti’nin diplomatik ilişkilerini güçlendirmesinin temel sebebiydi.

KAYNAKÇA

ARŞİV VESİKALARI

BOA, MD, nr. 3; BOA, MD, nr. 6; BOA, MD, nr. 7; BOA, MD, nr. 9; BOA, MD, nr. 10; BOA, MD, nr. 10/1; BOA, MD, nr. 10/2; BOA, MD, nr. 12; BOA, MD, nr. 22; BOA, MD, nr. 32; BOA, MD, nr. 34/1; BOA, MD, nr. 34/2; BOA, MD, nr. 39; BOA, MD, nr. 43; BOA, MD, nr. 69; BOA, MD, nr. 82; BOA, MD, nr. 85; BOA, MD, nr. 88; BOA, MD, nr. 93; BOA, MD, nr. 95; BOA, MD, nr. 101

ARAŞTIRMA ESERLER

BOSTAN, İdris, “Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 4, İstanbul 1994

ÇETİN, Atilla, “Garp Ocakları”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996.

ÇETİN, Atilla, “Garp Ocaklarında Türk Varlığı”, *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

GÖK, Nejdet, “Osmanlı- Amerika İlişkilerinin Başlamasında Kuzey Afrika Ülkeleri (Garp Ocakları) nin Etkileri ve İlk Anlaşmaların Demokratik Açından Tahlili”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2014, Sayı 11.

Garp

Akademik
Bakış

93

Cilt 10
Sayı 20
Yaz 2017

GÜRKAN, Emrah Safa, "Batı Akdeniz'de Osmanlı Korsanlığı ve Gaza Meselesi", Kebikeç: *İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmalar Dergisi*, s.33 (2012)

KAHRAMAN, Kemal, "Cezayir", *DİA*, VII, İstanbul 1996.

KAVAS, Ahmet, " Afrika'da Türklerin Hâkimiyeti ve Kurdukları Devletler", *Türk-ler*, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

KUZUCU, Serhat, "XVIII. yüzyılda Uluslararası Bir Sorun Olarak Garp Ocaklarının Akdeniz'deki Korsanlık Faaliyetleri", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 9, Sayı 17, Kış 2015

MAKSUDOĞLU, Mehmed, "Dayı", *DİA*, IX, İstanbul 1996.

ŞİVGİN Hale, Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri, Ankara 2006, s. 1.

TOPRAK, Seydi Vakkas, " Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları", *Türkiyat Mecmuası*, C.23/Bahar 2013.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

YUER, G. "Cezayir", *İA*, Cilt III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977.

Extended Abstract

Algeria is an important part of The North African states (Garb Ocakları), which has been under the dominion of Ottoman Empire from the beginning of XVIth century to the first quarter of XIXth. century. One of provincial governments of Ottoman Empire is Algeria, which had special status as a vassal (salyane), In the Ottoman Algeria, four different eras of rule was observed. These are as follows:

1-Beylerbeyis age (1518-1578)

2-Paşas age (1578-1659)

3-Agas age (1659-1671)

4-Dayıs (1671-1830)

During those eras, different security policies were applied. Because of its geopolitical position Ottoman Algeria had a contingence of military units stationed in its borders. Those units had been kept in this region for emergency. Geopolitically, Algeria has position in the western end of the Ottoman Empire. It played an important role on the diplomacy route between Europe and Ottoman Empire. From this analysis, it can be seen that the history of Ottoman Algeria has unknown because of several reasons. In this study under the light of Mühimme Defters, the history of Ottoman Algeria belong to' regional management, security, diplomacy and army ect. topics will be illustrated.

Gazi